

LexicoNordica

Titel:	Inklusion eller mindretalsdiktatur? Om politisk korrekthed, minoritetshensyn og leksikografisk deskriptivisme i Den Danske Ordbog	
Forfatter:	Lars Trap-Jensen	
Kilde:	LexicoNordica 27, 2020, s. 137-156	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2020 LexicoNordica och författarna

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Inklusion eller mindretalsdiktatur? Om politisk korrekthed, minoritetshensyn og leksikografisk deskriptivisme i *Den Danske Ordbog*

Lars Trap-Jensen¹

As part of an ongoing effort to keep *Den Danske Ordbog* (The Danish Dictionary) up to date, special attention has been devoted to racist, sexist and otherwise controversial vocabulary items in recent years. Several parts of the dictionary entries have been affected: a number of definitions, stylistic labels and quotations have been revised, and a new set of principles has been developed and included in the style guide. In this article, I describe why and how the task was approached and what the editors hope to achieve.

1. Indledning

Ord er magtfulde og kan have stor virkning. Vi ved det godt når vi bruger dem til at rose, anerkende og bekræfte hinanden med, eller når vi kritiserer, skælder ud og nedgør andre.

Ord der anses for kontroversielle, rammer ned i en aktuel offentlig debat om identitetspolitik. Ikke alt i denne debat er sprogligt. Den danske avis Jyllands-Posten var i januar 2020 for eksem-

1 Selvom der i denne artikel blot er anført én forfatter, er det arbejde og de overvejelser der præsenteres i det følgende, i høj grad resultatet af en kollektiv indsats. Jeg er derfor tak skyldig til mine kolleger Jørg Asmussen, Ida Flörke, Jonas Jensen, Henrik Lorentzen, Sanni Nimb, Mette-Marie Møller Svendsen, Nicolai Hartvig Sørensen og Thomas Troelsgård for deres bidrag, ikke kun til denne artikel, men også til de mange drøftelser der er gået forud. De synspunkter jeg fremsætter her, deles ikke nødvendigvis af alle, men alles bidrag har været værdifulde og nødvendige for at nå en afklaring.

pel ved at blive anledning til en diplomatisk krise da man valgte at bringe en satiretegning som kommentar til den kinesiske corona-epidemi, gengivet i figur 1.

Figur 1: Tweet fra politikeren Pia Kjærsgaard 28-1-2020.

Det syntes kineserne ikke var velvalgt – og en stor del af danske avislæsere delte opfattelsen. Episoden er et eksempel på hvordan en identitetspolitisk debat kan foregå: Der skabes en modsætning mellem “os” og “dem”. Enten går man ind for tegningen, eller man er imod den, og tilhængerne beskylder kritikerne for at være modstandere af ytringsfrihed og mangle humoristisk sans.

De samme mekanismer er ofte på spil i den sproglige debat. *Den Danske Ordbog* (herefter DDO) har flere gange stået i centrum for lignende identitetspolitiske offentlige debatter. Her lev-

nes ikke plads til nuancer eller midterpositioner: Enten er man håbløst gammeldags, sexistisk og racistisk, eller også er man lige så håbløst politisk korrekt og eftergivende over for et hvilket som helst krænkellesparat mindretal og går ind for censur og sprogpolitik.

Man skal med andre ord træde varsomt. Sproget bliver i særlig grad en kampplads i den offentlige debat når denne drejer sig om vores identitet, selvopfattelse og samfundsmæssige rolle. Karakteristisk for diskussionen af kontroversielle ord er efter min mening den forskydning der har fundet sted fra afsender til modtager. Hvor man tidligere primært har været optaget af afsenderens hensigt med sin ytring, er der i dag langt større opmærksomhed på minoriteter og deres følelser, og derfor forskydes fokus til den virkning ordene har eller kan have på modtageren.

I denne sammenhæng aktualiseres problemstillingen af det revisionsarbejde der har pågået ved DDO gennem de seneste år. En væsentlig del af dette arbejde har netop drejet sig om kontroversielle ord, og i denne artikel vil jeg redegøre for baggrund, indsatsområder og konkrete ændringer i beskrivelsen af denne del af ordforrådet. Kontroversielle ord skal i denne sammenhæng opfattes i bred forstand og omfatter alle de diskrimineringsgrunde som opregnes i Sköldberg (2018): køn, kønsoverskridende identitet, etnisk tilhørsforhold, religion eller anden livsanskuelse, funktionsnedsættelse, seksuel orientering samt alder – selvom ikke alle områder er dækket af eksemplerne i det følgende.

2. Revision af DDO

For DDO's vedkommende indgår de kontroversielle ord i en større revisionsopgave som redaktionen har været optaget af de seneste par år. I sig selv er det ikke mærkeligt at der er brug for kritisk at gennemgå en artikelbestand der for en stor dels vedkommende

efterhånden er 20 år eller endnu ældre. Det gælder for de fleste ord at de forældes helt naturligt, og på nogle områder går det hurtigere end på andre. IT, teknik, uddannelse, politik og samfund er oplagte eksempler. Men også vores holdninger til ordene ændres, og mange betragter vi anderledes i dag end for 25 år siden. Det kan være interessant, undertiden nærmest skræmmende, at genlæse egne artikler redigeret i 1990'erne. Dengang var redaktørerne optaget af flere andre ting, fx af at beskrive det private sprog i form af breve, dagbøger og i forskellige former for talesprog så også almindelige menneskers sprog var repræsenteret og ikke kun forfatteres, journalisters og andre professionelle skribenters sprog.

I dag har redaktionen desuden et andet grundlag at beskrive på end den havde dengang: Det korpus der lå til grund for den trykte DDO, var på ca. 40 millioner ord, mens redaktørerne i dag kan søge i tekster der tilsammen løber op i mere end 1 milliard ord. Det siger sig selv at de derved har mulighed for at finde belæg på flere ord, flere betydninger, citater og hvad der ellers indgår i den samlede semantiske beskrivelse.

Med overgangen til elektronisk publicering har redaktionen desuden fået større kontakt med ordbogens brugere og modtager i dag regelmæssigt tilbagemeldinger om faktuelle fejl i artikler eller utilfredshed med den måde ordene forklares på (se Jensen, Lorentzen & Møller Svendsen, under udgivelse). Redaktørerne forsøger også selv at registrere de ord og betydninger der måske fortjener et tjek fordi der er mistanke om at de kan ændre sig. Det gælder fx ord fra de ovennævnte områder IT, teknik, uddannelse, politik og samfund. Endelig kan redaktørerne selv systematisk opsøge og undersøge bestemte mønstre eller ordtyper som de er opmærksomme på.

3. Kontroversielle ord

3.1. Baggrund og udvalgte eksempler

Et af de tidligste eksempler på en sag inden for det identitetspolitiske område går tilbage til en mailkorrespondance redaktionen havde i 2012 med repræsentanter fra det danske transvestitmiljø vedrørende ord med *trans-*. Den førte til en revision af artiklerne *transvestit*, *transkønnet*, *transseksuel* og *trans*. Ved den lejlighed blev redaktionen for alvor opmærksom på hvor komplekst et område det identitetspolitiske kan være. Den pågældende minoritet var ikke indbyrdes helt enig om hvad problemet var, og hvordan det skulle løses. Uenigheden gik især på om biologisk køn og ydre kønstegn burde indgå i beskrivelsen af ord inden for området, eller om alene individets egen opfattelse af køn bør lægges til grund. Det endte dog med en forklaring som både redaktionen og transvestitforeningen var tilfredse med, og vi har siden haft den tilfredsstillende at se DDO's definition af ordet *transvestit* gengivet næsten ordret i *LGBT ordbog* (bortset fra at DDO's 'biologiske køn' er erstattet af 'det køn pågældende blev tildelt ved fødslen').

Den næste sag stammer fra 2017, hvor ordbogen endte i offentlig modvind på grund af ordet *grønlænderstiv*, der var blevet optaget i ordbogen ved en opdatering. Her var redaktionen opmærksom på at det var et kontroversielt ord som krævede et meget klart signal om ordets krænkende karakter.

Af artiklen fremgår det problematiske da også af både den etymologiske oplysning, af sprogbrugsmarkøren og ved at alle citater er metacitater der kommenterer ordets problematiske brug, jf. figur 2.

grønlænderstiv adjektiv

BØJNING -t, -e

OPRINDELSE kendt fra 1997 • udtrykket bygger på den stereotype opfattelse at grønlandere generelt drikker mere end danskere

Betydninger

SLANG stærkt beruset af alkohol **SPROGBRUG** stærkt nedsættende

SYNONYM svenskerstiv

ORD I NÆRHEDED plørefuld | pissefuld | stangbacardi | stangstiv | stiv | stiv af syre | æskestiv...vis mere

Udtrykket grønlanderstiv er forældet .. De seneste 20 år er alkoholforbruget i Grønland nemlig raslet ned, og i dag drikker grønlanderne faktisk mindre end i Danmark [TV2/NyhOnl2009](#)

lige så snart hun nævner, at hun kommer fra Grønland, kommer fordømmene frem. »Så siger de straks: Så skal du nok være grønlanderstiv. Det er et meget gængs udtryk, jeg ofte har mødt i de år, jeg [har] boet i Danmark.« [JyP2007](#)

Rapportér et problem *fra Den Danske Ordbog*

Figur 2: Artiklen *grønlænderstiv* i DDO (april 2020).

Alligevel er redaktionen ikke helt tilfreds med løsningen. Ordet er jo ikke nedsættende på samme måde som sprogets almindelige skældsord. Det er snarere problematisk fordi det rummer en stereotyp fordom om grønlandere og deres alkoholvaner (jf. Jensen, Lorentzen & Møller Svendsen, under udgivelse) – og det kan blive yderligere problematisk hvis det tolkes i en postkolonial kontekst.

Et sidste eksempel på en henvendelse kan tjene til at vise at ordbogens brugere i dag er mere optaget af kontroversiel sprogbrug og derfor henvender sig for at få fjernet eller ændret det de finder problematisk. I en nylig henvendelse forlangte en bruger ordet *drengestreg* (norsk *guttestrek*, svensk *pojkestreck*) fjernet fra ordbogen fordi ordet hævdedes at være udtryk for mangel på ligestilling og mangel på respekt. Indtrykket er at der både kommer flere henvendelser, og at ordbogen i højere grad stilles til regnskab for det der står i artiklerne. Det skal dog ses på baggrund af at ordbogen i det hele taget har fået flere brugere og dermed større kontaktflade.

Under alle omstændigheder viser eksemplerne at identitetspolitik er et område som vækker stærke følelser, hvorfor det er vigtigt at være lyttende og forsigtig når der kommer henvendelser, og at være velovervejende i ordbogens beskrivelser af disse ord. I det følgende vises hvordan området behandles for udvalgte dele af ordbogsarbejdet.

3.2. Kontroversielle ord: lemmasektion

DDO er grundlæggende en korpusbaseret ordbog, dvs. den medtager og beskriver alene ord som er udbredte og etablerede i sprogbrugen, og omvendt medtager den ikke ord fordi nogle finder dem bedre eller mere sympatiske end andre, ligesom den heller ikke undertrykker eller fjerner ord som nogle finder usympatiske, grimme eller nedsættende. Det er redaktionens selvforståelse og ordbogens grundlæggende princip.

Men princippet er ikke altid nemt at efterleve, heller ikke når det gælder kontroversielle ord. Et aktuelt eksempel på et ord hvor principperne er blevet bøjet, er adjektivet *hudfarvet*. For dette ord havde DDO oprindeligt, i lighed med fx Det Norske Akademis ordbok (NAOB), kun én betydning, nemlig “med samme lyse farve som huden hos en typisk nordeuropæer; lys og afdæmpet beige eller ferskenfarvet”, altså en absolut – lys – farvenuance. I 2019 blev DDO imidlertid genstand for en målrettet kampagne fra en gruppe på Instagram. Gruppen anså en beskrivelse der ikke dækkede alle slags hudfarver, som udtryk for strukturel racisme og opfordrede til at artiklens forklaring blev ændret. I begyndelsen fastholdt redaktionen den eksisterende beskrivelse fordi det ikke var muligt at finde sikre eksempler på den nye, relative betydning, dvs. ‘vedr. beklædning eller makeup med en farve der svarer til bærerens hudfarve’. Alligevel endte vi til sidst med at tilføje den nye betydning, men først efter omfattende research i kilder uden for ordbogens korpus.

Denne sag understregede – om ikke andet – det faktum at korpus ikke er et nøjagtigt spejl af sproget. I den konkrete sag var der ikke sikre belæg for den nye betydning i ordbogens korpus, men ved at lede omhyggeligt uden for korpus lykkedes det at finde enkelte belæg. Dog skal det siges at mange korpusforekomster ikke kan afkodes entydigt (man kan ikke se hvilken farve der menes, hvis et eksempel kun omtaler en “hudfarvet bluse”), og da i hvert fald én redaktør kendte betydningen fra sit eget sprog, endte vi med at lade tvivlen komme den nye betydning til gode og tog den med.

Fremgangsmåden kan altså forsvares, men kan også være tvivlsom hvis den bruges som argument hver gang en redaktør bliver eller gøres opmærksom på ord og betydninger der ikke kan findes belagt i korpus. Fraværet kan jo skyldes at en bestemt teksttype er fraværende i korpus, og det kan bruges som en grund til at medtage det pågældende ord alligevel. Lidt skarpt formuleret indebærer det en risiko for mindretalsdiktatur og for underminering af den videnskabeligt funderede tilgang til ordbogens beskrivelser.

En prioriteret opgave vedrørende lemmaselektion er at se på om der findes alternativer til kønnede ord der allerede står i ordbogen: Findes der ord der betegner det andet køn? Findes der en kønsneutral betegnelse? DDO har eksempelvis allerede *erhvervsmand* og *erhvervsfolk* som opslagsord, men endnu ikke *erhvervskvinde*, og *kassedame* findes, men hverken *kassemand* eller *kassemedarbejder* (men dog *kasseassistent*). Nogle ord optræder i triplerter, som *talsperson*, *talskvinde*, *talsmand*, men det er langt fra altid muligt at supplere med manglende lemmaer. I det omfang de findes og i øvrigt opfylder ordbogens almindelige betingelser for optagelse, bør de aktivt opsøges og tilføjes, ligesom det ved nyskrivning af artikler bør være fast procedure at undersøge de alternative potentielle lemmaer for at sikre så ligeværdig repræsentation i opslagsordene som muligt.²

2 Når det gælder afledninger på *-inde* og *-ske* går udviklingen som be-

3.3. Revision af eksisterende artikler

De kontroversielle ord falder især inden for det identitetspolitiske område, dvs. det er ord der vedrører vores identitet som mennesker og de kasser vi har oprettet for at kategorisere hinanden. Mest oplagt drejer det sig om ord inden for områderne etnicitet, køn, alder, religion og social klasse, og det er også inden for disse områder redaktionen i særlig grad har sat ind. I det følgende gives nogle eksempler som redaktionen har drøftet og fundet anledning til at revidere.

Ordet *race* er fjernet i redaktionel tekst hvor det er blevet brugt om mennesker. Undtaget herfra er de artikler der netop behandler *race* og racemæssige teorier (fx *nazisme*). På tilsvarende vis indgår forældede ord som *negroid*, *neger*, *mongoloid* m.fl. ikke længere i redaktionel tekst, og en række enkeltord der betegner etniske grupper, er blevet opdateret: *naturfolk*, *hottentot*, *buskmand*, *pygmæ*, *mulat*, *zambo*, *eskimo* m.fl.

En tilsvarende indsats er gjort ved ord der vedrører sygdom, krop og handicap: *mongol*, *pukkelrygget*, *døvstum*, *Aspergers syndrom* og *mødom* er eksempler på ord der er blevet opdateret.

Den største indsats har fundet sted inden for området køn og seksualitet. Udover de ord der allerede er blevet omtalt, er bestræbelserne hidtil mest gået i retning af beskrivelser der er inkluderende over for homoseksuelle: *svoger*, *svigerinde*, *svigermor*, *svigerfar* osv. foruden alle ord på *-par* (*brudepar*, *sølvbrudepar*, *guldbrudepar* osv.) er systematisk blevet undersøgt og revideret så de nu også rummer mulighed for ægteskab mellem personer af samme køn. Det betyder at ægtepar ikke længere defineres som "mand og kvinde der er gift med hinanden", men blot som "to personer der er gift med hinanden".

kendt i modsat retning, og disse afledninger forældes for de flestes vedkommende, idet grundordet omtolkes til at være kønsneutralt. Denne udvikling bør naturligvis afspejles i beskrivelsen af de pågældende ord.

Hvis artiklernes citater viser for skævt et billede af verden, fx ved ensidigt at videregive stereotype forestillinger, suppleres de eller udskiftes med et eller flere mindre stereotype citater. I praksis fjernes eksisterende citater ikke fra basen, men de omkategoriseres så de enten ikke vises for brugeren eller vises sidst i rækken af citater. Kilder som vi ved er problematiske, gennemgås mere systematisk. Det gælder fx visse ugeblade fra 1980'erne, som i flere henseender lever op til kravet om gode ordbogseksempler: De er korte og klare, har enkel syntaks osv., men mange af dem giver et forældet syn på køn og kønsroller (jf. Jensen m.fl. 2018). Redaktionen opsøger systematisk disse citater og tjekker om de er velegnede i 2020. Nogle eksempler på citater der således er blevet nedgraderet efter gennemgangen, er følgende:

Et rigtigt mandfolk at se på – høj og bred uden at være for kraftig. (Familie Journalen 1990)

Jeg dagdrømte om Gunnar, jeg rødmede, når han talte til mig. (Hendes Verden 1990)

Til at begynde med havde hun været lidt betænkelig. En fraskilt mand! (Hjemmet 1989)

Med ægte østerlandsk bestialitet blev øjnene stukket ud på den 40-årige Singapore-kineser. (Ekstra Bladet 1988)

Mindet om berøringen af hans læber fremkaldte hver gang en heftig hjertebanken hos den unge kvinde. (Hendes Verden 1992)

4. Sprogbrugsmarkører

Foruden revidering af mange enkeltord har arbejdet også bestået i en kritisk gennemgang af de sprogbrugsmarkører som ordbogen bruger til at vejlede om kontroversielle ord. De oprindelige redaktionsregler indeholdt primært mulighed for tre forskellige markører som kunne bruges ved kontroversielle ord og betydninger: “nedsættende”, “uformelt” og “spøgende”. Disse har kunnet kombineres med hinanden, og de har desuden kunnet forudgås af forskellige modifikatorer som *ofte* eller *undertiden*.

The screenshot shows the online dictionary entry for the word "rødhud". At the top, it is identified as a "substantiv, fælleskøn" (noun, common gender). Below this, there are sections for "BØJNING" (inflection) and "UDTALE" (pronunciation). The main section is titled "Betydninger" (meanings). The first meaning listed is "indianer, betragtet i forhold til et hvidt menneske" (Indian, viewed in relation to a white person), which is marked as "SPROGBRUG" (language use) and "spøgende eller nedsættende" (sarcastic or derogatory). Below this, there is a section "SE OGSÅ" (see also) with the entry "blegansigt" (pale). Another section "ORD I NÆRHEDED" (words in proximity) lists "indianerstamme", "den indianske befolkning", "de nordamerikanske indianere", "squaw", "prærieindianer", and "apache...vis mere". A highlighted text box contains the sentence: "en gruppe cowboys .. rider diligencen til undsætning og driver rødhuderne på flugt fagb1989". At the bottom left, it says "Rapportér et problem" (Report a problem), and at the bottom right, it says "fra Den Danske Ordbog" (from The Danish Dictionary).

Figur 3: Artiklen **rødhud** før revision.

Et eksempel fremgår af figur 3. Artiklen **rødhud** er endnu ikke blevet revideret, og i den oprindelige version er sprogbrogeren blevet beskrevet som “spøgende eller nedsættende”. Det er ikke en beskrivelse der er dækkende i dag hvor det problematiske ved ordet skygger for en spøgende brug – uanset hvad der måtte være afsenderens intention. Ordet er i alt for høj grad knyttet sammen med en stereotyp og fordomsfuld opfattelse af forholdet mellem hvide

nybyggere og Amerikas oprindelige befolkning – som det eksempelvis fremstilles i 1950'ernes og 1960'ernes klassiske westerns. Fordi det verdensbillede og de dertil knyttede værdier aktiveres ved brug af ordet, kan man i realiteten ikke længere bruge ordet spøgende eller neutralt. Vi er derfor nødt til at forsyne det med en markør der viser ordets problematiske karakter. Og det har vist sig nødvendigt at udvide det beskrivende inventar redaktørerne benytter sig af.

I den reviderede version af redaktionsreglerne der planlægges, forsøger redaktionen at skelne mellem forskellige typer af situationer og foreslår særlige markører til at betegne hver enkelt. De gennemgås i det følgende.

4.1. Nedsættende

I den første situation er både afsender og modtager enige om ordets nedsættende valør, dvs. at det er ment nedsættende af afsender, og det opfattes nedsættende af modtager. Det klassiske eksempel er skældsord, der bruges med overlæg for at nedgøre eller kritisere andre. I denne situation fastholder vi markøren “nedsættende”. Ordene fra denne gruppe er forholdsvis nemme at udskille. De betegner først og fremmest personer, og man kan typisk bruge dem i ytringer som “din/dit X”. Hvis “nedsættende” reserveres til kun at gælde denne brug, vil der til gengæld være et større, praktisk arbejde med at omkategorisere det ret store antal artikler som efter de nuværende redaktionsprincipper allerede er udfyldt med “nedsættende”.

4.2. Kan virke stødende

Den næste situation orienterer sig udelukkende mod den virkning som ordet har på modtageren. Her foreslår vi at bruge markøren “kan virke stødende”. Eksempler på ord fra denne gruppe

kan være *neger*, *eskimo* eller *mulat*, Ikke alle er nødvendigvis enige om at brugen af disse ord er nedsættende, men mange – navnlig modtagere fra de pågældende minoriteter – kan ikke lide dem, og derfor er det en del af den sproglige vejledning at gøre rede for det.

4.3. Brug af ordet kan opleves problematisk

I den tredje situation udtrykker ordet værdier eller vidner om et verdenssyn som er problematisk af den ene eller anden grund, ofte fordi det forbindes med stereotype eller generaliserende forestillinger. I det tilfælde vil redaktionen gerne oplyse om at ordet er problematisk, og også helst oplyse hvorfor det er tilfældet. Eksempler er de tidligere omtalte *grønlanderstiv* og *rødhud*, andre er *tøsefornærmet*, *husmorporno*, *naturfolk*, *ikke for hvide mennesker* og *bande som en tyrk*. En kommentar med forklaring kunne være følgende fra artiklen *pigefornærmet*: “brug af ordet kan opleves problematisk fordi det bygger på stereotype forestillinger om piger og kvinder”.

4.4. Nedvurderende

Der er forskel på om den “krænkede part” er en person eller en ting. En løsning som redaktionen derfor overvejer, er at udvide inventaret med markøren “nedvurderende” som kan bruges ved ord som betegner ting og fænomener, for at angive at der er en negativ attitude forbundet med brug af ordet. Eksempler på nedvurderende ord efter denne analyse er *klatmaleri*, *pampervælde* og *røvballemusik*.

4.5. Bruges polemisk

Endelig er der en sidste gruppe af ord som er kontroversielle på en lidt anden måde, nemlig de ord man kan kalde for “holdningsord”.

De minder om den foregående gruppe af nedvurderende ord, men er ofte dannet bevidst manipulerende på grund af de konnotationer som de rummer, og af samme grund er de vistnok altid sammensætninger. De henter deres virkning ved at vække konnotationer fra de enkelte sammensætningsled når de sættes sammen på en ny måde, og er derfor mest udbredte i politisk debat. Eksempler på holdningsord er *barnepigementalitet*, *cafépenge* (uddannelsesstøtte til hjemmeboende børn), *generationstyveri*, *krænkelsekultur*, *kønslemlæstelse* (omskæring, især af piger) og *regelrytteri*. Til forskel fra de nedvurderende ord kan de også være positivt ladede, som når en bruttoskat kaldes *arbejdsmarkedsbidrag*. Mange managementord hører også til i denne gruppe.

Én ting er at identificere ordene, noget andet at beskrive dem. Det er nok tydeligt for de fleste at det ikke er neutrale ord, men på den anden side er de hverken nedsættende, stødende, nedvurderende eller problematiske på samme måde som de tidligere beskrevne tilfælde. Spørgsmålet er derfor hvordan de bedst beskrives. Indtil videre er redaktionens bedste bud “bruges især polemisk i politisk debat”. Løsningen er dog ikke helt ideel. På den ene side er kommentaren forholdsvis lang, og på den anden side er den stadig for kort. Det fremgår jo ikke på hvilken måde ordet er polemisk, men spørgsmålet er hvor eksplicit man skal være når man beskriver et ord som “problematiske” eller “polemisk”. Til det samlede billede hører desuden at de valgte citater kan supplere beskrivelsen ved at belyse nuancer i ordets brug eller illustrere den kontroversielle status.

5. Korpus’ betydning: omfang og sammensætning

Redaktionen kan konstatere at der undertiden mangler det særlige ordforråd som kendetegner visse minoritetsgrupper. Problemet

er nok rettelig en del af et større kompleks: Eftersom ordbogen har passeret de 100.000 opslagsord, betyder det at der efterhånden også tilføjes ord der ligger ud over det fælles almensprog. En del af det nytilkomne stof er ikke frekvent i almensproget, men det er ord som almindelige brugere alligevel har en chance for at støde på i hverdagen. Det er fx fagsprog som man møder under læsning af sider på Wikipedia, af hjemmesider om sundhed og sygdom, hverdagens juridiske tekster osv. Mange af ordene bliver næppe en del af det aktive ordforråd, men i bestemte situationer – fx når vi køber hus, er bekymret for vores eget eller vore børns helbred – har vi brug for at forstå dem, og derfor skal en del af disse almene faglige ord kunne slås op.

Minoritetsgruppernes sprog behandles på tilsvarende måde. Jeg har ovenfor nævnt fx *LGBT ordbog*. Den er et eksempel på en ordbog der samler en række ord og udtryk der er udbredt i et mindretalsmiljø. Ordbogen rummer flere ord fra området end det er rimeligt at en almenordbog som DDO tager med, men ikke desto mindre er der et overlap mellem dem. Når redaktionen indimellem får forslag om konkrete ord, er et tilbagevendende problem at de ikke altid lever op til vores almindelige krav om repræsentation i korpus – af den enkle grund at korpus ikke rummer tilstrækkelig meget materiale der handler om LGBT-miljøet. Vi håber at kunne tilføje den slags tekster i fremtiden.

Udtrykt mere generelt er problemet at DDO's korpus ikke er så varieret sammensat som vi kunne ønske det. Det gælder formentlig de fleste korpusprojekter at prioritering af volumen og kvantitet sker på bekostning af variation og repræsentativitet. Som regel høstes store korpuser enten på nettet, ofte med et tvivlsomt forhold til ophavsrettigheder og brugstilladelser, eller de er domineret af journalistiske tekster. DDO's korpus er ingen undtagelse: Det består overvejende af journalistiske tekster fra aviser, ugeblade og visse fagtidsskrifter.

5.1. Køn og ligestilling i DDO og i korpus

I Trap-Jensen (2020) undersøges det hvordan forekomster af tre kønnede ordpar fordeles sig, dels i to ordbøger: DDO og NAOB, dels i to korpusser som indgår i redigeringen af de samme ordbøger: DDO's redaktionsinterne korpus BAKSPEJLET 2019 og, for NAOB's vedkommende, Leksikografisk bokmålskorpus (LBK). Resultatet af undersøgelsen er gengivet i tabel 1. Tallene er simple kvotienter, dvs. antal forekomster af det ene ord divideret med antal forekomster af det andet. En kvotient på 1 betyder at de to ord er ligeligt repræsenteret. Er kvotienten over 1, dominerer den mandlige betegnelse; er den under 1, dominerer den kvindelige betegnelse.³

	Bakspejlet	DDO	LBK	NAOB
Kvotient han/hun	2,7	1,9	1,7	2,2
Kvotient mand/kvinde	1,6	1,3	1,5	1,7
Kvotient dreng/pige	0,7	0,7	0,9	1,1

Tabel 1: Kvotienter for fordeling af tre kønnede ordpar.

Man lægger mærke til at bortset fra *dreng/pige*, det mindst frekvente par, er begge korpusser og begge ordbøger skæve på den måde at de feminine former er underrepræsenterede. Skævheden er størst i DDO's korpus for *han/hun* og mindst for DDO for *mand/kvinde*. Ellers er det påfaldende at DDO som ordbog er mindre skæv end det underliggende korpus, mens det omvendte er tilfældet for NAOB, hvor ordbogen er mere skæv end korpus. Det er der naturligvis en god historisk forklaring på: NAOB indeholder mange

3 Optællingerne er sket med udgangspunkt i NAOB's fritekstfunktion for at få sammenlignelige resultater, dvs. de er strengbaserede. Der er søgt på både ubestemt form singularis og pluralis for substantivernes vedkommende, og der er ikke taget hensyn til store og små bogstaver. Optællingerne er foretaget i august 2019.

historiske opslagsord hvor citater er bevaret, og ordbogen er heller ikke på samme måde som DDO direkte baseret på korpusset. Kun i revideringsfasen er LBK blevet brugt, og derfor er der ikke samme nære forbindelse mellem korpus og ordbog dér.

Det er endvidere interessant at DDO's redaktører tilsyneladende har rettet noget op på den skævhed som kan iagttages i korpus. Et sidste påfaldende forhold er at der lader til at være markant forskel på de to korpuser især mht. kvotienten *han/hun*, som også er det mest frekvente ordpar af de tre. Man kan spørge sig selv hvad den skyldes: Det er næppe fordi dansk og norsk adskiller sig markant på dette punkt, men måske skyldes det en forskel i korpusernes sammensætning? LBK er mindre og mere varieret, mens DDO's korpus som nævnt er større og domineret af journalistiske tekster.

Man kan få et mere indgående indblik ved at se på fordelingen år for år. Det er gjort i tabel 2 for ordparret *han/hun*.

År	Kvotient han/hun	År	Kvotient han/hun
2019	2,13	2007	2,76
2018	2,23	2006	2,76
2017	3,10	2005	2,95
2016	2,75	2000-2004	2,90
2015	2,76	1999	3,34
2014	2,69	1998	3,39
2013	2,67	1997	3,41
2012	2,45	1996	3,44
2011	2,54	1995	3,19
2010	2,54	1990-1994	2,08
2009	2,64	1985-1989	1,75
2008	2,61	1930-1984	1,70

Tabel 2: Fordeling af *han/hun* på årgange i DDO's korpus.

Det fremgår at der – som ventet hvis man antager at ligestilling vokser med tiden – kan ses en faldende tendens i skævheden fra midten af 1990'erne og indtil i dag.⁴ For tiden før midten af 1990'erne er billedet dog anderledes, idet kvotienten falder markant fra over 3 i 1995 til under 2 i perioden før 1990. Perioden 1984-1994 er det oprindelige DDO-korpus' primære periode, og dette korpus var sammensat efter andre principper end det nuværende (se Norling-Christensen & Asmussen 1998). Skævheden i dette korpus er væsentlig mindre i sammenligning med det nuværende, måske fordi journalistiske tekster, som dominerer det moderne korpus, i højere grad behandler samfundsområder domineret af mænd (politik, forretning). Hvad årsagen end er, kan vi her blot konstatere at det er tilfældet.

6. Afsluttende bemærkninger

I gennemgangen har jeg redegjort for de vigtigste indsatsområder i arbejdet med at revidere og opdatere DDO's artikelbestand. Adskillige sider af den leksikografiske proces er berørt, både de overordnede principper og ændringer der kun vedrører enkelte artikler.

Overordnet har jeg peget på at nogle mindretalsgruppers ordforråd risikerer at blive overset hvis de ikke er repræsenteret i korpus. Opgaven med at rette op på dette er ikke løst, men anses for vigtig og ønskværdig i den løbende opdatering af korpus.

Til de indholdsmæssige revisionsopgaver hører at omformulere artiklernes semantiske beskrivelser så de ikke virker ekskluderende, både når det drejer sig om definitioner og sprogbrugsmarkører og i udvalget af citater der vises. Når det gælder lemmaudvalg, be-

4 2017 udgør en markant undtagelse. Det år blev en stor mængde Wikipedia-artikler tilføjet, og det er muligvis årsagen til at dette år skiller sig ud. Bemærk endvidere at de tidligste årgange (især 1930-1984) er langt mere sporadisk repræsenterede og derfor vanskelige at sammenligne med det øvrige materiale.

står en opgave i at supplere eksisterende kønnede opslagsord med eventuelt manglende neutrale og modsat kønnede betegnelser for at sikre et ligeligt udvalg af opslagsord. For kommende opslagsord bør denne praksis være fast procedure.

En opgave har bestået i at gentænke inventaret af sprogbrugs-markører der bruges til at beskrive og vejlede om de kontroversielle ord. Redaktionen har udvidet redaktionsreglernes oprindelige tre markører med yderligere fire muligheder så beskrivelsen kan gøres mere nuanceret, med tydeligere skelnen mellem forskellige situationer.

Det er naturligvis en større opgave at revidere den eksisterende ordbestand efter de her skitserede principper. Det er en opgave som må integreres i det revideringsarbejde der hele tiden er nødvendigt for at holde ordbogen opdateret og aktuel. De kontroversielle ord udgør kun en delmængde af dette arbejde, men til gengæld en synlig og vigtig del af det, og derfor er det en opgave som har prioritet. Ikke mindst arbejdet med at tjekke eksisterende citater og udskifte eller supplere dem med nyere og mindre stereotype eksempler, er et indsatsområde som brugerne vil mærke resultaterne af i kommende opdateringer af ordbogen.

Litteratur

Ordbøger og korpusser

DDO = *Den Danske Ordbog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<https://ordnet.dk/ddo>> (april 2020).

DDO's korpus = DDO's redaktionsinterne korpus BAKSPEJLET i søgesystemet CoREST. <<https://korpus.dsl.dk/corest>> (april 2020).

LBK = Leksikografisk bokmålskorpus. <<https://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/lbk>> (april 2020).

LGBT ordbog. Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner. <lgbt.dk/viden-og-materialer/lgbt-ordbog> (april 2020).

NAOB = *Det Norske Akademis ordbok*. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur. <<https://naob.no>> (april 2020).

Anden litteratur

Jensen, Jonas, Henrik Lorentzen, Sanni Nimb, Mette-Marie Møller Svendsen & Lars Trap-Jensen (2018): *Thaipiger, muskelhunde og fulde svenskere: nedsættende ord, stereotyper og ligestilling i Den Danske Ordbog*. I: Ásta Svavarsdóttir, Halldóra Jónsdóttir, Helga Hilmissdóttir & Þórdís Úlfarsdóttir (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi* 14. Reykjavík: Nordisk Forening for Leksikografi, 141-151.

Jensen, Jonas, Henrik Lorentzen & Mette-Marie Møller Svendsen (under udgivelse): *Lad brugeren komme til orde! Hvordan får ordbogen mest muligt ud af brugerhenvendelser? I: Nordiske Studier i Leksikografi* 15. Helsingfors: Nordisk Forening for Leksikografi.

Norling-Christensen, Ole & Jørg Asmussen (1998): *The Corpus of The Danish Dictionary*. I: *Lexikos. Afrilex Series* 8, 223-242.

Sköldberg, Emma (2018): *Samhällsförändringar ska speglas i Svensk ordbok*. I: *Språkbruk* 4/2018, 11-15. <<https://www.sprakbruk.fi/-/samhallsforandringar-ska-speglas-i-svensk-ordbok>> (april 2020).

Trap-Jensen, Lars (2020): *Skævheder og ligestilling: i ordbogen, i korpus og i samfundet*. I: Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen (red.): *Leksikografi og korpus. En hyllest til Ruth Vatvedt Fjeld*. *Oslo Studies in Language* 11(1), 31-46.